

STUDIUM ETNICITY V ČESKÉ REPUBLICE V KONTEXTU OBEČNÉ ANTROPOLOGIE*

Marek Jakoubek**

Abstract: *The aim of the article in its first part is twofold: 1) to offer an overview of the Czech anthropological discourse since its establishment as a separate field of study in the 1990s (special attention is paid to the process of separation of anthropological discourse from the discourse of Czechoslovak ethnology), and 2) to summarize Czech(oslovak) studies on ethnicity (without regard to its scientific-discourse background). In the second part of the text, the focus shifts to one special part of Czech academia – the Faculty of Humanities of the Charles University in Prague. Here the position of FH CU is then analyzed in both mentioned contexts (in Czech anthropology and the study of ethnicity).*

Key words: *ethnology, ethnicity, sociocultural anthropology, biological anthropology, general anthropology, Czech Republic.*

*Text vznikl v rámci projektu PRVOUK P20; zadaným cílem bylo vyhotovit studii poskytující mj. přehled zabývání se tematikou etnicity na FHS UK; odtud pak také zřejmá volba dané fakulty coby příkladu.

**Doc. PhDr. Marek Jakoubek, Ph.D., Ústav etnologie, Filozofická fakulta UK, marek.jakoubek@ff.cuni.cz.

1. PROLOG. ANTROPOLOGIE A STUDIUM ETNICITY

Cílem tohoto pojednání bude rámcová inventura dvou oblastí, a to antropologického diskurzu na straně jedné a studia etnicity na druhé; v obou případech se zaměřením na Českou republiku a zejména pak na dění na Fakultě humanitních studií UK v Praze. Ve formálním ohledu přitom k prezentaci použijeme vzorec střídavého rýmu, tedy schéma ABAB – nejdříve se tak budeme věnovat antropologii u nás obecně, poté studiu etnicity v téže poloze, následně pak antropologii na FHS UK a poté studiu etnicity opět konkrétně na této instituci.

* * *

Ve světě na západ od našich hranic představuje uvedené tandemové zaměření – na antropologii a na studium etnicity – poměrně etablovanou konstelaci. Kromě raného období, kdy ve studiu etnicity jednoznačně převládala zkoumání sociologická, v čele s vlajkovou lodí chicagské školy a osobnostmi jako R. E. Park, E. W. Burgess, či W. I. Thomas,¹ převzala totiž v průběhu 60. let vůdčí roli na daném poli zkoumání antropologická (kdy na pozici královské disciplíny daného oboru studium etnicity nahradilo studium příbuzenství; srov. Budilová 2007). Antropologové a jejich práce pak stáli za celosvětovým rozkvětem této oblasti studia a hlavní pozici v jejím rámci si antropologie udržela prakticky až dodnes (srov. Eriksen 2012). Pod taktovkou antropologie se bádání v oblasti etnicity stala výkladní skříní této disciplíny, přičemž právě konceptualizace etnicity do značné míry definovaly hlavní polohy antropologického diskurzu, potažmo antropologii jako takovou, takže je možné říci – a tím se dostáváme zpět k výchozí tezi – že mezi antropologií a studiem etnicity panovala a panuje dialektická zpětná vazba, tedy že jejich sepětí je obousměrné (a rovněž oboustranně prospěšné); jinak řečeno: že antropologie a studium etnicity k sobě takříkajíc patří.

Oproti naznačenému úzkému sepětí antropologie a studia etnicity v západním světě je situace v České republice značně odlišná. Studium etnicity a antropologie se tu totiž teprve hledají (jakož – a to neméně – hledají i jen vůbec sebe samé). Pokud jde o antropologii, již jsme si zvykli předznamenávat univerbalizovaným adjektivem sociokulturní, začaly se u nás počínaje rokem 1989 objevovat texty, věnované danému oboru a jeho pozici v tuzemském prostředí (např. Holý 1991; Hubinger 1992; Nešpor 2014; Skalník 2002; Skalník 2005 a další). Charakteristické přitom je, že se v typickém případě jednalo (a v principu nadále jedná) o víceméně osamělé počiny bez vazby na jakkoli soustavnější vedenou diskusi. I pokusy explicitně míněné jako diskusní příspěvky (Nešpor a Jakoubek 2004) vyzněly naprázdno a jejich autoři nemohli v posledku jinak, než ve studii formálně příslušnou debatu uzavírající konstatovat, že se jednalo spíše o diskusi, která nejen, že vůbec nenaplnila svůj účel, ale která se v principu vůbec nekonala (Nešpor a Jakoubek 2006, 73).

¹Kromě vlastních prací dotyčných autorů lze stran přínosu R. E. Parka k dané tematice v kontextu chicagské školy doporučit Lal (1990); pokud jde o příspěvek R. E. Parka a W. I. Thomase viz Lal (1983, zejm. kap. II. a III.); obecně viz též Dubovický (1996a).

2. ANTROPOLOGIE V ČR ANEB NA HRANĚ EXISTENCE

Ačkoli dnes je sociokulturní antropologie vyučována na vzrůstajícím počtu pracovištích, z nichž některá se příslušnou etiketou rovněž zaštiťují, vycházejí překlady zahraničních prací (za všechny např. Benedictová 1999 nebo 2013; Eriksen 2008; Lévi-Strauss 1996; Malinowski 2007; Meadová 2011; Turner 2005 a další) a existují již i tuzemské učebnice (Budil 2003; Kokaisl 2008; Soukup 2009; Soukup 2011) a slovníky (Malina a kol. 2009), nad tím zda (již) skutečně existuje česká „antropologická obec“, je třeba vážně pochybovat. Za symptomatické lze například považovat skutečnost, že obsah periodik deklarujících „antropologičnost“ (*Lidé města, Cargo, AntropoWebzin, Anthropologia integra*) fakticky – až na nepatrné výjimky – antropologický² není, takže dotyčné časopisy ve skutečnosti jako platformy pro prezentaci antropologicky orientovaných studií nefungují. To ovšem znamená, že buď čeští antropologové publikují přednostně jinde, tedy buď v jiných časopisech, anebo v zahraničí (což je vysoce nepravděpodobné), anebo publikují výstupy, které nemají antropologické parametry – to by ovšem bylo na pováženou, neboť co z člověka dělá antropologa, ne-li to že produkuje antropologické výstupy? Jinak řečeno, absentují-li tuzemské antropologické práce, neznámá to rovněž absenci tuzemských antropologů?

Ještě více ovšem na potíže existence tuzemské antropologické obce ukazují peripetie ustavování a fungování *České asociace pro sociální antropologii* (CASA).³ Namísto snahy o zformování sdílené platformy pro zainteresované badatele usilovala totiž jistá jejich část již v samotných přípravných fázích celého projektu o to, aby některé své kolegy předem z možnosti participace eliminovala a ze sdružení se tak stalo cosi na způsob exkluzivního klubu, kdy je členství členů založeno na vyloučení nečlenů. Když se pak proti tomuto záměru většina iniciátorů postavila, přestali dotyční, když nebylo „po jejich“, na truc o celý podnik jevit jakýkoli další zájem. Namísto ideálu jednoty a kooperace tak sdružení dostalo již při zrodu do vínku (pro tuzemsko ovšem typický) neduh separatismu a frakcionářství. Snad to bylo uvedenými neblahými začátky, snad za to mohou jiné faktory, po opadnutí prvotní vlny (mírného) nadšení začal fungování asociace provázet výrazný a setrvalý nezájem těch, jimž byla určena – českých antropologů. Nezájem nabýval takového rozsahu, že již byly – a to samotným vedením – vzneseny pochybnosti, má-li za daného stavu existence asociace vůbec smysl.⁴ Danou krizi asociace nakonec překonala, životaschopnost celého projektu v dlouhodobějším horizontu ale ukáže teprve budoucnost. Ať již ale tak či onak, ukázaly potíže provázející ustavování a fungování České asociace pro sociální antropologii jednu věc docela zřejmou – že profesní příslušnost k antropologickému cechu v současnosti není dostatečně silným či atraktivním pojítkem, které by dokázalo převrstvit osobní, institucionální či jiné partikulární loajality a animozity a spojit české antropology do rozhodování-

²Ve smyslu standardů běžných v zemích, kde je daný diskurz etablovaný a má za sebou odpovídající tradici.

³Srov. CASA (Česká asociace pro sociální antropologii), <http://www.casaonline.cz>, 11. 2. 2015.

⁴„[...] je na místě úvaha, co podniknout s organizací, kde je alespoň několika jejich členům za těžko věnovat její činnosti několik dní v roce“ (z e-mailové zprávy předsedy CASA s pozvánkou na valnou hromadu zaslánou členům [Pátek, 17 Srpen, 2012 14:36 CEST]).

a akceschopné kolektivity ustavené na bázi sdílené oborové příslušnosti a odpovídajícího profesního zájmu.

To, že tuzemští antropologové nejsou schopni (anebo nemají zájem) sdílet společnou platformu, ať již charakteru organizačního (asociace) či publikačního (časopis), ovšem neznamená, že by mnohé nesdíleli. Z četby odpovídajících textů je zřejmé, že je trápí obdobné (takřkajíc profesně příznakové) problémy a že se zabývají podobnými otázkami. Se značnou pravidelností se například v jejich publikačních počinech objevuje shodná otázka, zda (a proč) u nás antropologie před rokem 1989 (ne)existovala. Odpověď na danou otázku přitom úzce souvisí s odpovědí na otázku zcela základní a klíčovou, která je (často přiznaným) leitmotivem značné části této produkce – *Co je antropologie?* Je přitom zřejmé, že odpověď na otázku první se liší v závislosti na odpovědi na tu druhou (a vice versa). Rozlišit lze přitom dvě základní stanoviska: podle prvního u nás antropologie před rokem 1989 jako badatelský diskurs neexistovala (nemohla existovat) a jedná se tedy o disciplínu, která se zde etablovala teprve počínaje devadesátými lety minulého století, odlišnou od oborů existujících zde již v předpřevratovém období. Zastánci stanoviska druhého naopak mezi teorií a praxí předrevolučních disciplín (zejm. etnologie) a sociokulturní antropologie vidí (a hlásají) kontinuitu, resp. identitu („je to totéž“). Ve vztahu k tištěným podobám odpovídajících stanovisek se přitom zastánci uvedených pozic do jisté míry liší – zatímco první (názorová) skupina (Jakoubek, Kandert, Nešpor, Skalník ad.), prosazující tezi o novosti antropologie u nás, své postoj explicitně formuluje a zveřejňuje je tiskem, zastánci kontinuity mezi před- a porevolučními disciplínami svůj postoj často nijak výrazně nedeklarují a – v souladu se svým rozuměním dané problematice („je to jedno“) – pouze mění odpovídající etikety s tím, že dnes se, jak velí aktuální trend, přiklání k etiketě „antropologie“. Fakt, že tak často činí „v tichosti“ – za což je příslušníci první uvedené skupiny ve svých textech nemilosrdně pranýřují – je přitom plně v souladu s jejich stanoviskem, podle kterého vlastně ani „není o čem mluvit“; jde přece jen o nový název něčeho známého (etnologie).

Z uvedeného nesouladu přitom mimo jiné bezmála nevyhnutelně vyplývá, že v řadách antropologického tábora nepanuje ani základní obecná shoda v otázce vymezení diskurzu (jeho hranic, dějin etc.), který by měl daný tábor, coby tábor antropologický, definovat. Je-li tomu ovšem skutečně tak, klade daný fakt významný otazník nad – výše ostatně již několikrát zpochybňovanou – existenci české antropologické obce.

3. STUDIUM ETNICITY V Č(SS)R ANEB DVĚ VÝKLADOVÉ LINIE⁵

Pokud jde o dobu před rokem 1989, dosáhl zájem o studium etnicity svého vrcholu v souvislosti s přípravami (nakonec nikdy nevydaného) *Slovníku etnických procesů*, projektu Ústavu pro etnografii a folkloristiku EF ČSAV. Jak přitom uvádí P. Lozoviuk, je z odpovídajících prací⁶ „patrné, že na československé badatele měla

⁵Tato kapitola využívá upravené verze odpovídajících částí textu Jakoubek (2015).

⁶Kromě celé řady Přípravných materiálů k *Slovníku etnických procesů* publikovaných především v osmdesátých letech v rámci *Zpravodajů KSVI* (opatřených ovšem upozorněním „Určeno

tehdy značný vliv sovětská teorie etnosu.^[7] I v pasážích, v nichž se čeští autoři pokoušeli polemizovat, nebo s Bromlejem přímo nesouhlasili [...] vymezovali svá tvrzení do značné míry vůči jeho tezím“ (Lozoviuk 1998). Pro dotyčné autory tedy sovětská teorie etnosu v čele s Bromlejevým dílem (1980) představovala – ať již jako platné východisko či jako objekt kritiky – hlavní inspirační zdroj, resp. referenční bod. Tím se ovšem od svých západních protějšků značně lišili. Bromlej (resp. Bromley, ale i Bromlei) a spol. byli sice, pravda, na západě tu a tam zmiňováni (pokud se západu nabídli v příslušném jazyce, např. Bromley 1984) a někdy dokonce i překládání, resp. vydávání (např. Bromley 1974; Bromley 1978; Bromley a Kozlov 1989; Kozlov 1974), pokud jde ale o *teorii* etnicity, jejich pozice nikdy nebyly akceptovány jako relevantní východisko bádání,⁸ nikdy nebyly reálně užívány jako základ výzkumu, tj. – ve skutečnosti nebyli nikdy bráni vážně.⁹ Je tak jen příznačné, že když se chce jeden z předních badatelů blýsknout jejich znalostí, splete si Bromlejevo křestní jméno (viz Jakoubek 2011, 331, pozn. 52). Neobeznámenost s odpovídajícími pracemi pak stojí také za absencí jejich zevrubnější kritiky. Pokud se pak již našel někdo obeznámenější, hovořil o vztahu západních teorií etnicity a sovětské teorii etnosu jako o – s explicitním odvoláním na Kuhna – *contrasting paradigms* (Holloman 1978, 23), tedy jako o nesouměřitelných a vzájemně nekompatibilních výkladových platformách.

Lozoviuk dále ukazuje, že uvedení autoři, resp. celé příslušné diskursivní prostředí, charakterizované esencialistickým a objektivistickým přístupem, přisuzující etnicitě primordiální charakteristiky (ke konkrétním dokladům srov. Lozoviuk 1998, kap. 5.1.1. a 5.1.2¹⁰), sdílí společný „myšlenkový základ“. Tento myšlenkový základ je přitom dle Lozoviuka kulturně determinovaný, přičemž determinující složkou jsou v tuzemsku běžné kulturní modely (Lozoviuk 1998); pojetí etnicity prezentované v příslušné diskusi a následných textech tedy v základním plánu odpovídá *lidovým modelům* etnicity sdíleným v naší populaci, tedy, jak píše Lo-

jen pro vnitřní potřebu¹¹“, se jedná zejména o studie zveřejněné na stránkách *Českého lidu* (viz např. Brouček 1988; Hubinger 1988; Vasiljev 1988).

⁷Vazba na sovětskou školu měla přitom v případě řady zainteresovaných autorů institucionální charakter, neboť výzkumný úkol „Teoretické problémy etnických procesů“, jehož tuzemským řešitelem byl Ústav etnografie a folkloristiky ČSAV, byl „řízený a koordinovaný Akademií věd Sovětského svazu, konkrétně Julianem V. Bromlejem“ (Kandert 2002, 173 a pozn. č. 72).

⁸V rozhovoru pro *Slovenský národopis* jde E. Gellner při tematizaci vztahu J. Bromleje k *teorii*, potažmo vědě obecně dokonce tak daleko, že zde čteme: „On nebyl Bromlej velmi marxistický, on vůbec nebyl velký vědec. Teoria Bromleje hodně neinteresovala [...] Bromlej byl spíš praktický administrátor“ (Chorváthová 1992, 306; zvýraznění dodáno). Uvedené hodnocení přitom dílem překvapí, neboť starší Gellnerův postoj k Bromlejevi tak příkrý rozhodně nebyl (srov. např. Gellner 1988).

⁹V případě hodnocení postoje západních badatelů k Bromlejevu dílu a koncepci existující mezi našimi badateli i stanoviska odlišná, jako např. Uherkovo (2002, 141). Domníváme se nicméně, že důvodem tohoto rozdílu je skutečnost, že Uherkův soud se opírá o přehledové publikace (Banks, Eriksen) – v těch je Bromlej a spol. sice skutečně zmiňován, chcete-li, tak brán vážně, nicméně lze mít důvodně za to, že je tomu tak nikoli proto, že by daný autor Bromlejevě koncepci přikládal skutečnou teoretickou relevanci, ale především proto, aby jeho práce takříkajíc „pokryla“ i Rusko/Sovětský svaz, ovšem rovněž (a patrně neméně) i proto, aby autor doložil šíři svého záběru a předvedl jinak neběžnou znalost (ačkoli se např. v Eriksenově případě záhy ukáže, že tato obeznámenost má poměrně výrazné mezery – viz dále).

¹⁰Srov. rovněž Banksovo hodnocení příslušných autorů: „Postoj k etnicitě, zaujímaný Bromlejem a jeho spolupracovníky je jedním z nejvýraznější primordialistických postojů, jimiž se v této práci [tj. Banks 1999] budeme zabývat“ (Banks 1999, 18).

zoviuk „českým kulturním brýlím“. V obecné poloze byla tedy v jistém smyslu jádrem odpovídajících aktivit *kultivace* (Lozoviuk říká „teoretické rozpracování a explicitní formulace“) *tuzemského lidového modelu*. Kvůli inherentnímu esencialismu daného modelu může ovšem tento – etnometodologicky (kdyby byl takto uchopen) pozoruhodný – podnik jen stěží sloužit jako východisko nosné badatelské platformy, neboť – s výjimkou některých partikulárních přístupů, jako je např. sociobiologie – veškeré soudobé relevantní teorie etnicity zaujímají výchozí stanovisko přesně opačné, tedy antiessentialistické, resp. explicitně a reflektovaně konstruktivistické. Vzato z druhé strany: pro většinu badatelů se esencialismus a primordialismus staly „*tak zastaralými a přežitými jako předdarwinovská biologie*“ (Eriksen 2006, 103).

Podíváme-li se přitom na danou situaci optikou oborové příslušnosti či diskursivní příslušnosti, ukáže se, že odpovídající tuzemská badání se odehrávala především na poli etnografie/etnologie¹¹ a stejné oborové předznamenání nesly i odpovídající teorie etnicity. Současně musíme rovněž na základě výše uvedeného nevyhnutelně konstatovat, že – na rozdíl od antropologie – dobová etnografie/etnologie nedisponovala (nosnou) teorií etnicity, resp., že její konceptuální arzenál neumožňoval relevantní teoretické uchopení etnicity. Vzhledem k okolnostem bývalého režimu tuzemští badatelé nemohli vývoj západní diskuse o etnicitě (v níž hráli prim antropologové) sledovat bezezbytku a plnosti a tato možnost se jim otevřela až se zlomem režimu v roce 1989. Potíž ale spočívá v tom, že mnozí z nich se úkolu „dostudovat“ si příslušné koncepty/teorie/texty zhostili značně liknavě, pokud vůbec. Manko v dostudování si relevantních konceptů je navíc jen půlkou odpovídajících potíží, nejde totiž pouze o to, že se něčeho nedostává, jiný problém spočívá v tom, že řada autorů u nás odmítá – vědomě, podvědomě nebo prostě z neochoty a neschopnosti – zapomenout, „co se v mládí naučili“ a při tematizaci etnicity – a to nejen při vlastní práci, ale rovněž při výuce – uvedená výkladová schémata, resp. obecný přístup stále ještě (byť obvykle již bez explicitních odkazů a terminologie), používá.

Shrnujeme: v současnosti u nás můžeme identifikovat dvě hlavní linie tematizace etnicity: 1) „etnologickou“, vycházející z pozic předrevoluční etnologie/etnografie a 2) „antropologickou“, sdílející výkladové pozice s (především) sociokulturní antropologií západního stříhu. Obě linie se přitom principiálně liší – zastávají jiná výkladová paradigmatata, definovaná jinými klíčovými texty, jakož i celkovou epistemologií. Daný poznatek lze přitom zobecnit, čímž dospějeme k závěru, že etnologie a sociokulturní antropologie u nás představují (díky historické tradici¹² společně s důsledky života za železnou oponou na tuzemskou vědu) dva odlišné diskurzy, které by právě pro svou svébytnost neměly být zameňovány.¹³ A můžeme rovnou doplnit, že ačkoli řada poloh etnologického výkladového paradigmatu má i dnes svou platnost, je poctivé, stejně jako nezbytné si přiznat, že vzhledem k primordialistické podstatě odpovídajících teorií etnicity (k tomu viz výše), zhusta v kom-

¹¹ Zvolit dnes patřičnou etiketu není nijak snadné. Pro tuzemské starší období se snad lze spokojit s použitím „etnografie“ (ovšem s tím, že daný termín v sobě „*po dlouhých desetiletí* [...] zahrnoval i to, co dnes nazýváme jako „etnologii“; Kandert 2002, 158, pozn. 7.). Etiketa „etnologie“ pro období po roce 1989 je uspokojivá o poznání méně, přesto ji volíme coby kompromisní řešení problematiky, která sice v příslušné sekci našich společenských věd představuje jakýsi *evergreen*, nicméně její systematické pojednání stále postrádáme.

¹² Nesoucí s sebou odlišnost v oblasti terminologie, epistemologického ukotvení, metodologických postupů, explanačních schémat aj.

¹³ K širší diskusi dané tematiky viz Jakoubek (2012b).

binaci s (nejen¹⁴) marxistickým evolucionismem, mohou se tyto v rámci soudobého studia etnicity objevit v principu pouze coby *předmět* analýzy, nikoli jako její *východisko*.

4. „ANTROPOLOGIE“ NA FHS UK V PRAZE ANEB VZÁJEMNĚ NESOUMĚRITELNÁ PARADIGMATA

Vzhledem k reálnému praktikování (pedagogickému, badatelskému. . .) *antropologie* je jednou z největších potíží FHS UK v Praze setrvalá snaha vedení fakulty, resp. odpovídajícího oboru (tedy oboru „Obecná antropologie – integrální studium člověka“¹⁵), o její udržení v „obecné“ poloze, zaklínaje se „interdisciplinaritou“, „pluralitním pojetím“ či „integrálním přístupem“.¹⁶ Ohlédneme-li se totiž za již ne až tak krátkou historii obecné antropologie na FHS UK (resp. IZV UK), musíme konstatovat, že uvedená zaklínadla byla a jsou nefunkční a obecný/integrální skutek zůstává pouze deklarovaným ideálem, reálně však utekl. A nemohlo tomu být ani jinak – obecná antropologie uvedeného typu je totiž epistemologicky nemožná.

„Obecná antropologie“ na FHS UK stojí na čtyřech pilířích:¹⁷ 1) *etologii* (pod níž ovšem můžeme bez obav z přehmatu rozumět v širším plánu biologickou antropologii) a antropologii 2) *historické*, 3) *sociokulturní* a 4) *filozofické*.¹⁸ (Nevyčtenou) epistemologickou premisou je přitom *perspektivismus* poměrně klasického stříhu, tedy předpoklad, že zahrnuté dílčí diskurzy hledí – každý z jiného úhlu – ovšem na *stejný* předmět zájmu (chcete-li, tak na *stejný fakt*): na *člověka*. Poučení Kuhnem, Popperem, Quinem, Rortym, Goodmanem, Davidsonem, Gombrichem a dlouhou řadou dalších ale již drahnou dobu víme, že tak tomu není. Dotyčné teoretické diskurzy si – každý ve svém rámci – svůj „předmět“ *vytváří*, a to (použijeme-li Kuhnovy dikce) nesouměřitelně a nepřevoditelně s diskurzivními paradigmaty ostatními. „Člověk“, resp. člověk „jako takový“, člověk „vůbec“, člověk „sám, o sobě“ neexistuje, žádný „holý fakt“ – tedy ani člověk – nečeká *pre-dem* „out there“, až bude jednotlivými diskurzivními konceptualizován, uchopen a tematizován, ne – každý příslušný diskurs si svá fakta, jakož tedy i „svého“ „člověka“ teprve vytváří, ustavuje a traktuje v souladu se svými výchozími epistemologickými principy, a to *každý jinak*. Není tedy fakticky co integrovat a co zobecňovat

¹⁴ Evolucionismus byl do značné míry vlastní i staršímu českému národopisu (Kandert 2002, 167).

¹⁵ Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy: *Mgr. Obecná antropologie – integrální studium člověka*, <http://fhs.cuni.cz/FHS-45.html>, 11. 2. 2015.

¹⁶ Srov. Katedra obecné antropologie, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze: *Pro uchazeče*, http://www.fhs.cuni.cz/antropologie/pro_uchazece/index.php, 11. 2. 2015.

¹⁷ Srov. Katedra obecné antropologie, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze: *Pro uchazeče*, http://www.fhs.cuni.cz/antropologie/pro_uchazece/index.php, 11. 2. 2015.

¹⁸ Vzhledem k obecnému konceptuálnímu překryvu antropologie sociokulturní a historické budeme nadále uvažovat především o trojúhelníku daného tandemu a zbylých dvou specializací. Sloučení antropologie sociokulturní a historické do jediného diskursivního tandemu přitom odpovídá kroku učiněnému samotnou FHS UK, kdy došlo v rámci programu PRVOUK (Program rozvoje vědních oborů Univerzity Karlovy) ke sloučení obou disciplín do jediné výzkumné platformy „P20 Kulturní, sociální a historická antropologie“; srov.: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy: *P18 Fenomenologie a sémiotika*, <http://fhs.cuni.cz/FHS-635.html>, 11. 2. 2015.

– klenbě obecné antropologie takřkajíc chybí svorník – *člověk* (potažmo lidské skupiny).

Patrně nejvýraznější epistemologická mimoběžnost mezi zahrnutými diskurzuy přitom panuje mezi pozicemi etologie, tedy diskurzem *biologickým*, a sociokulturní antropologií, diskurzem, jak naznačuje samotný název, *sociokulturním*. Předslat přitom můžeme, že v obecné rovně se jedná o *spor pozitivizmu a sociálního konstruktivismu*.

Za příklad nám poslouží pojetí pojmu „příbuzný“ (resp. „původ“) v rámci obou uvedených explanačních matic. V rámci etologie-biologie odkazují pojmy „původ“ a „příbuzenství“ v poslední instanci ke vztahům vyplývajícím z faktů lidské biologické reprodukce. Její pojetí přitom nepochybně kopíruje euroamerický lidový model, který považuje příbuzenství za sdílení biogenetické substance předávané v procesu reprodukce (Schneider 1980 nebo 2007). Příbuzní jsou tak v této perspektivě všichni ti, kteří sdílejí identickou substanci, kterou získali procesem předávání z generace na generaci sahajícím ke společným předkům. Skutečný příbuzný je ten, v jehož žilách, *sensu stricto*, koluje krev jeho předků.

Oproti této v jádru pozitivistické konceptualizaci staví antropologická teorie příbuzenství – (někdejší) královská disciplína daného oboru – na premisách sociálního konstruktivismu. Příbuzenství je tak v této dikci považováno za systém sociálních vztahů modelovaných podle vzoru vztahů vyplývajících z faktů biologické reprodukce (Keesing 1975; Holy 1996a). V této poloze jsou pak „biologické fakty“ související s reprodukcí jen modelem, které v řadě konkrétních kultur (včetně té západní) slouží jako legitimizace vztahů, které sociální antropologové chápou čistě jako vztahy sociální.

Lze namítnout, že sociální fakt otcovství můžeme považovat za zakotvený v „biologické realitě“: otce v naší kultuře definujeme jako toho, jehož spermie oplodnila vajíčko naší matky a matku jako tu, která nás porodila. Pozitivistu tedy může (do jisté míry oprávněně) namítnout, že sociální konstrukce otcovství je „ověřitelná“ *skutečnými*, tj. *biologickými* „fakty“. Tento argument však není platný: většina z nás si totiž tento fakt nikdy neověřuje: „pouhá“ sociální konstrukce je tím, co vytváří realitu otcovství: konstitutivní tedy není *fakt biologický*, ale *fakt sociální*. Kromě toho lze doložit, že po většinu evropské historie bylo otcovství chápáno stejně jako dnes: kulturní konstrukce jedinečnosti fyzického otcovství zde byla přítomna po řadu staletí, aniž by byly k dispozici jakékoli „důkazy“ o roli otcovy spermie v procesu lidské reprodukce (Barnes 1973, 66). Až mnohem později moderní věda popsala princip fyzického otcovství a mateřství (zázrak početí) a my dnes *věříme* tomu, že naše kulturní konstrukce otcovství je, jaká je, protože se odkazuje právě k těmto pokrokům medicíny („příbuzenství je tím, čím nám biologové tvrdí, že je“). Časová předchůdnost kulturní konstrukce před pokrokem vědy však dokazuje, že se jedná primárně a zejména o *sociální/kulturní konstrukci*, kterou jsme až mnohem později „podepřeli“ znalostí biologických faktů (více k této problematice srov. Barnes 1973).

Zatímco tedy pozice etologicko-biologická nahlíží termíny jako „příbuzný“ či „původ“ jako výrazy referující o/k pozitivní danosti biologických vazeb, (sociokulturní) antropologie je považuje za kategorie povahy sociální, konstruované v procesech lidské symbolické interakce. Otázka „původu“ skupiny „příbuzných“ je

tedy v případě etologa-biologa a antropologa zcela jinak položenou otázkou, jejíž odpověď se nachází pokaždé ve zcela jiných paradigmatických polích, která jsou na sebe vzájemně nepřevoditelná a mezi nimiž nelze dosáhnout konceptuálního souladu.¹⁹

Nekompatibilita daných diskurzů se přitom týká rovněž obecných přístupů a jim odpovídajících výzkumných a interpretačních metod. Zatímco etologie „je studijní specializace [studující člověka] pomocí přírodovědných nástrojů“, resp. „přírodovědeckého přístupu“,²⁰ jejichž konceptuální bázi představuje pozitivismus, je sociokulturní antropologii vlastní přístup *sociálně konstruktivistický*, tedy řekněme *interpretativně-hermeneutický*. Průrva mezi *experimentem*, coby zdrojem poznatků přírodovědně orientované etologie, a *terénním výzkumem*, resp. *etnografií* sociokulturní antropologie, je přitom s uvedenou mimoběžností přinejmenším srovnatelná.

Nekompatibilitu uvedeného typu by bylo možno vykázat i mezi ostatními vrcholy „obecně antropologického“ biologicko-sociokulturně-filozofického trojúhelníku. Nesourodost mezi vrcholy tohoto trojúhelníku má ovšem vícero podob. Zdá se například, že ona *obecná* perspektiva, integrační nárok a syntetizující záměr, které na FHS UK vymezují obecnou antropologii jako takovou, v principu kopírují ambice (pouze) jedné z jejích dílčích složek – filozofické antropologie.²¹ Vzhledem k příslušnému diskurzu vymezuje filozofickou antropologii vcelku standardně a reprezentativně participant filosoficko-antropologického směru obecné antropologie na FHS UK J. Marek:

„[Filozofická] antropologie je, coby celistvá disciplína vymezená svým polem zkoumání, tj. člověkem, a zároveň [...] transdisciplinárním přístupem, úsilím o nereduktivní zachycení toho, čím ‚člověk‘ vůbec je. [...] Tato celistvá vědní oblast, antropologie [...] má v posledku zájem na celistvé výpovědi o člověku. Tato hlavní perspektiva však zůstává v pozadí, je přehlášena množstvím dílčích poznatků [tj. poznatků tzv. speciálních věd – pozn. MJ], které všechny přispívají k onomu celistvému náhledu na člověka. Role slučujícího, syntetizujícího, či usměrňujícího pohledu na problém člověka z hlediska vědeckého poznání se měla ujmout filozofická antropologie“ (Marek 2007, 2; zvýraznění dodáno).

Uvedená celostní ambice přitom není endemickým úkazem charakteristickým pouze pro FHS UK – tento nárok nalezneme u většiny klíčových autorů filozoficko-antropologický diskurs svými díly ustavujících, resp. definujících (Gehlen 1997; Scheller 1968 ad.; přehledově srov. též Coreth 1994, 11). Rubem deklarovaného „nereduktivního přístupu“ je přitom filozofickými antropology sdílený povýšenecký despekt k „reduktivním“ epistemologickým pozicím (a jim odpovídajícím

¹⁹ Předchozí tři odstavěčky vznikly modifikací odpovídající části textu Jakoubek 2012.

²⁰ Srov. Katedra obecné antropologie, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze: *Pro uchazeče*, http://www.fhs.cuni.cz/antropologie/pro_uchazece/index.php, 11. 2. 2015. Zvýraznění dodáno.

²¹ Jako inspirační zdroj „obecnosti“ antropologie na FHS UK je (dnes) často uváděn F. Boas a jeho „four field approach“, tedy program-teze, že *antropologie* se jako disciplína skládá ze čtyř složek, a to 1. kulturní antropologie, 2. archeologie, 3. lingvistiky, 4. fyzické antropologie. Domníváme se, že tento odkaz je relativně novým fenoménem, který při konstituování příslušného studijního programu nebyl přítomen. Otázka, nakolik, resp. zda vůbec, posloužil Boasův program pro antropologii na FHS jako model, může být ovšem poměrně snadno zodpovězena na základě rozhovorů s někdejšími protagonisty odpovídajících aktivit.

výsledkům) jednotlivých vědeckých diskurzů (zde tedy antropologie sociokulturní a antropologie biologické, resp. etologie). Potíž tkví ovšem v tom, že filozofičtí antropologové v typickém případě nejsou s výsledky (obecně pak tradicí), metodologií, jakož i obecnou, zejména pak konceptuálně-epistemologickou povahou „dílčích“ věd obeznámeni a prezentují je pouze ve značně karikaturní podobě, a jen proto jsou – svým (domněle) „transdisciplinárním“ přístupem – schopni jejich pozice „překonávat“, „integrovat“, „syntetizovat“ apod.²²

V jednom má ovšem filozofická antropologie pravdu – „reduktivní přístup“ je skutečně pro vědy nejen charakteristický, ale přímo definiční; jinak řečeno, je tím, co z příslušných diskurzů dělá diskurzy *vědecké*. Součástí, ne-li přímo základem, obecného reflektovaně „reduktivního“ přístupu věd – nezbytného pro účely *analýzy* – je přitom vedle užívání explicitních *teorií* rovněž užívání pojmů (tedy definovaných termínů) coby *analytických kategorií*. Jak uvádí Horský (*á propos* se sociokulturní antropologií koketující historický antropolog), „*zacházet s pojmem jako s analytickou kategorií znamená [...] reflektovaně se jeho pomocí chtít vztahovat jen k vybraným částem, segmentům či vrstvám studované skutečnosti*“²³ (Horský 2009, 102; zvláště dodáno). Pojem coby analytická kategorie je tedy „*nástrojem (badatelsky reflektované) selekce* [tj. ‚redukce‘]“ (Horský 2009, 93). Obdobná selekce, tedy vztahování se pouze k „segmentům, vrstvám či částem skutečnosti“ je přitom dle Horského vlastní i vědeckým *teoriím*. V obou případech (tj. v případě pojmů a teorií) je pak tato selekce-redukce *právě tím*, čím dané diskurzy překračují práh vědeckosti (Horský 2009, 88, s odkazem na Foucaulta).

Doplnit pak zbývá, že mezi filozofickou antropologií na straně jedné a antropologií sociokulturní, společně s antropologií biologickou (etologií) na té druhé panuje rozpor rovněž s ohledem na obecný metodologický přístup, přičemž i v tomto popřípadě je jeho jádrem nekompatibilita mezi „celostní“ orientací antropologie filozofické a „reduktivními“ přístupy antropologie sociokulturní a biologické. Druhá jmenované totiž v základním plánu vycházejí z obecné premisy vědy, a to, že *každá metoda má (nutně) svá omezení a nikdy nepokryje zkoumaný předmět zájmu v úplnosti*. Pro filozofické antropology daná premisa ovšem, zdá se, neplatí – jejich programem je nereduktivní přístup a záměrem „celistvá výpověď o člověku“. Nutno však dodat, že to vše je často deklarováno, aniž by byl ovšem explicitně vymezen metodologický postup, jakým daného záměru bude dosaženo, přičemž se jen stěží ubráníme pocitu, že dotýční se nad příslušnými tématy zkrátka jen *zamyslí*. V konkrétním případě filozofické antropologie na FHS UK je ovšem situace přinejmenším dílem odlišná – vezmeme-li v potaz pozici a vliv, jakým se na dané instituci těší Sokolova práce *Filozofická antropologie. Člověk jako osoba* (Sokol 2002), pak je zřejmé, že zde hraje prim *metoda fenomenologická*. Nebudeme se zde pouštět do kritiky fenomenologické metody, jejíž klíčové premisy před poznatky moderních sociálních věd (ale rovněž řady směrů analytické filozofie) spíše neobstojí (a v každém případě jsou s jejich metodologickými a konceptuálními pozicemi

²² V obecné poloze bychom rovněž, zdá se, mohli vztah antropologie sociokulturní a biologické (resp. etologie) na straně jedné a antropologie filozofické na druhé chápat jako rozdíl mezi záměrem uvedených vědeckých diskurzů provádět (vždy nutně „reduktivní“) *analýzu* a ambicí po *syntéze* (ovšem – čeho?) filozofické antropologie.

²³ Skutečnosti ve Weberově smyslu *chaotische empirische Wirklichkeit*, nikoli coby „pozitivně dané“, „objektivní“ reality.

zcela nekompatibilní), omezíme se pouze na konstatování, že ať již se filozofičtí antropologové odvolávají na postupy fenomenologické, anebo hodlají využívat postupy jiné, které z nějakých důvodů nespécifikují, je poměrně jisté, že tyto metody dosažení programového cíle – „nereduktivního zachycení toho, čím ‚člověk‘ vůbec je“, *nikak nezaručují* a nebude-li doložen opak, *je třeba uvedené deklarace považovat za nepodložené*.

Aby však nedošlo k nedorozumění – smyslem výše uvedené argumentace nebylo vykázat, že filozofická antropologie není věda (což není – a ani nemá ambici jí být), ale o to ukázat, že antropologie sociokulturní a biologická (resp. etologie) na straně jedné a antropologie filozofické na té druhé nesdílí (nechtějí sdílet) obecný konceptuálně-epistemologický terén, v jehož rámci realizují svá zkoumání, ani obecné metodologické postupy, za jejichž pomoci tak činí.

Úhrnem: diskurzy tvořící vrcholy „obecně antropologického“ biologicko-sociokulturně-filozofického trojúhelníku nezkoumají „totéž“ jinak, nezabývají se tímtež „předmětem zájmu“ („člověkem“) v odlišných perspektivách; ne – uvedené disciplíny zkoumají 1) *jiná fakta* v 2) *jiných realitách* za využití 3) *odlišných metodologických postupů*. „Integrace“ daných diskurzů (či jejich výsledků) je přitom podnik odsouzený *ze samotné povahy vědeckých diskurzů* (potažmo z povahy vědy) předem k nezdaru. „Obecná antropologie“ na FHS tedy není a ani nemůže být ničím jiným než konglomerátem více či méně nekompatibilních disciplín, které byly do rámce „obecné antropologie“ shrnuty takřkajíc omylem, patrně na základě (nepochybně dobře míněné a humanisticky, resp. *lidumilně* laděné) představy o potřebě integrálního studia (domněle) společného předmětu zájmu zainteresovaných disciplín – „člověka“. Ukázali jsme si ale, že takřkajíc „není ‚člověk‘ jako ‚člověk‘“ a že tato pouhá *etiketa* ve skutečnosti jako „společný jmenovatel“ příslušných diskurzů nefunguje.

5. STUDIUM ETNICITY NA FHS UK V PRAZE

Jak vyplývá z výše uvedeného, je zřejmé, že není možné tázat se na studium etnicity na FHS UK obecně, ale pouze v rámci jednotlivých uvedených diskurzů.

Pokud jde o filozofickou antropologii, zdá se, že tematika etnicity je – ať již hovoříme o situaci na FHS UK či ve vztahu k filozoficko-antropologickému diskurzu ve světě – poměrně jednoznačně mimo její záběr. To ostatně konvenuje s výše uvedeným zájmem filozofických antropologů o „nereduktivní zachycení toho, čím ‚člověk‘ vůbec je“, neboť ať již budeme chápat „etnicitu“ jakkoli, jedná se v principu vždy o charakteristiku partikularizační, tedy o specifikující příznak určité lidské skupiny vydělující ji z obecně lidského společenství, a to oproti jiným lidským skupinám diferencovaným podle stejného, tedy etnického klíče.

V rámci biologické antropologie obecně je v tuzemsku etnicita chápána jednoznačně v tělesných (fyzických) souřadnicích, a to právě jako prvek či proměnná odlišující jednotlivé lidské populace v rámci lidského druhu, ať již v prostoru či v čase. Jen málo se přitom změnilo od šedesátých let minulého století, kdy byl v rámci přehledové publikace (fyzické) antropologie obor etnické antropologie vymezen jako obor studující „*vnitrodruhovou variabilitu tělesných znaků člověka v prostoru*“, který „*na základě souboru tělesných znaků stanoví antropologické*

typy v rámci tří hlavních plemen lidstva [...]“ (Fetter, Prokopec, Suchý a Titlbachová 1967, 493; zvýraznění dodáno). Poměrně dobře ilustruje (minulý, stejně jako současný) obecný náhled dané disciplíny příslušné heslo na Wikipedii, kde čteme: „*etnická antropologie studuje původ, tělesný vzhled a variabilitu lidských plemen, skupin a národů.*“²⁴

I když by bylo záslužné doložit konceptuální neudržitelnost naznačené klasifikace lidského druhu, neučiníme tak, a to ze dvou důvodů: 1) učinili tak již mnozí před námi a jistě lépe, než bychom dokázali my (v češtině srov. např. Budil, Blažek a Sládek eds. 2005), 2) ve vztahu k aktuálnímu dění na poli biologické antropologie, resp. etologie na FHS UK se „etnická antropologie“ jakéhokoli ražení neprovozuje. Stejně jako pro filozofickou antropologii tak tedy pro daný diskurs představuje „etnicita“ kategorii irelevantní a její studium počín mimoběžný se zájmy odpovídajících badatelů.

Jak jsme uvedli na začátku tohoto pojednání, pro sociokulturní antropologii na západ od našich hranic představuje studium etnicity jednu z profilačních oblastí dané disciplíny. To nicméně neznamená, že by se každý antropolog či antropologické pracovník nutně museli danou tematikou zabývat. Katedra obecné antropologie na FHS UK je pak právě jednou z institucí, která – ač nesoucí antropologické předznamenání – tematiku etnicity ponechává aktuálně spíše mimo sféru svých zájmů. Na katedře býval vyučován kurz „Etnicita a nacionalismus“, v současnosti však již není realizován. Studium etnicity tak na dané katedře, resp. v rámci příslušného studijního programu postrádá zvláštní pedagogickou či badatelskou platformu, zájem o ni je nicméně rozptýlen jako subtéma či příklad v řadě jiných kurzů. V obdobné, tedy víceméně okrajové poloze se pak objevuje i v pracích odpovídajících pedagogů/badatelů, kteří tuto problematiku nicméně jistou měrou sledují a reflektují (srov. např. Halbich 2010). V naprosté většině odpovídajících textů je přitom etnicita tematizována za využití poměrně standardních (sociokulturně) antropologických metodologických postupů a v – obvykle explicitní – návaznosti na linie odpovídajících studií v (západním) světě, tedy z pozic, které jsme výše označili jako „antropologické“.

Uvedený soud je ovšem platný pouze vzhledem k aktivitám a záběru Katedry obecné antropologie. Nahlédneme-li danou problematiku v širším kontextu celé FHS UK, bude náš závěr odlišný. Zde se již totiž setkáme jak se specializovanými kurzy, v jejichž rámci představuje problematika etnicity přinejmenším jeden z pilířů,²⁵ jakož i s publikacemi, na tematiku zkoumání etnicity se tak či onak přímo zaměřujícími (např. Bittnerová a Moravcová eds. 2008, 2010, 2013; Soukupová a kol. 2011). Zejména s ohledem na uvedené publikace je pak třeba konstatovat, že jejich reálná (nikoli tedy *deklarovaná*) epistemologicko-konceptuální

²⁴ V rámci hesla „fyzická antropologie“ na Wikipedii: Wikipedie (otevřená encyklopedie): *Fyzická antropologie*, http://cs.wikipedia.org/wiki/Fyzick%C3%A1_antropologie, 11. 2. 2015. Zvýraznění dodáno.

²⁵ Např. „Česká společnost a etnické skupiny“: Univerzita Karlova: *Česká společnost a etnické skupiny – YBAKA07LI*, <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=predmet&kod=YBAKA07LI>, 11. 2. 2015; „Četba k etnickým menšinám: etnické komunity v ČR“: Univerzita Karlova: *Četba k etnickým menšinám: etnické komunity v ČR – YBA134*, <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=predmet&kod=YBA134>, 11. 2. 2015; „Etnokulturní vývoj Romů“: Univerzita Karlova: *Etnokulturní vývoj Romů – YBAKA51LI*, <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=predmet&kod=YBAKA51LI>, 11. 2. 2015; a další.

východiska jsou pozicím (západního) antropologického diskurzu značně vzdálená, resp. jsou s nimi poměrně výrazně mimoběžná. Rovněž ovšem nutno konstatovat, že dané práce nereflktují ani posuny, k nimž došlo na konceptuálně-terminologické rovině v českém sociálněvědním diskurzu (to zejména s ohledem na užívání termínu/konceptu „komunit“; srov. Hirt 2004; Jakoubek a Budilová 2004). Úhrnem řečeno, tyto práce namozce sledují linie tematizace etnicity, které jsme výše označili jako „etnologické“, navazující na trendy běžné v tuzemských sociálních vědách před rokem 1989, které jsou ovšem pro relevantní uchopení (nejen) etnicity spíše neadekvátní. Nutno však doplnit ještě následující – uvedené (a další) explicitní tematizace etnicity představují na FHS UK poměrně jednoznačně minoritní výukový a badatelský (projektový, grantový...) proud.²⁶

Fakt, že zaměření se na tematiku etnicity na FHS UK je poměrně nevýrazné, resp. (ve srovnání s jinými tématy) podružné ovšem sám o sobě neznamená (nemusí znamenat) negativně konotovaný nedostatek či absenci – v řadě ohledů se jedná (může jednat) o prostý rub skutečnosti, že v rámci širšího badatelského pole studia kolektivních identit je na FHS UK poměrně výrazně upřednostňováno zaměření na kolektivity, identity, procesy a fenomény typu *národnostního* (nacionálního), spíše než *etnického*. Taková profilace je přitom v ČR častá (příčemž analýza důvodů dané situace by mohla poskytnout pozoruhodný vhled do specifik formování a orientace tuzemského sociálněvědního diskurzu²⁷) a FHS UK tak v tomto ohledu víceméně kopíruje tendence u nás běžné. I tento trend má ovšem dvě stránky – *na jedné straně* je pravda, že práce našich autorů zabývajících se tematikou národů a nacionalismu si získaly renomé i na západ od našich hranic, resp. představují v principu integrální součást odpovídající evropské, ba i světové diskuse (za všechny viz např. hojně citovaný Hroch 1985 či Holý 1996b, respektive Holý 2001) a že úroveň tuzemské akademické diskuse o národech a nacionalismu, potažmo o národním vědomí, identitě, tradicích, mýtech a stereotypech uvedenému renomé ve svých výšinách (vytyčovaných pracemi autorů jako je M. Hroch, J. Kořalka, V. Macura, J. Rak a dalšími) plně odpovídá. *Na straně druhé* je ale třeba konstatovat, že uvedené tematicko-terminologicko-konceptuální zaměření je v řadě ohledů dědictvím předrevoluční doby. To, co se tak může v jedné perspektivě jevit jako sledování špičkové diskuze,²⁸ může být v jiném úhlu pohledu příznakem uvíznutí ve schématech předrevoluční možnosti a omezení tuzemské vědy a svědectvím absence kontaktu s aktuálním děním v příslušném obecném sociálněvědním diskurzu.

Z doposud konstatovaného vyplývá přinejmenším ještě jeden závěr. Ať již v celkovém úhrnu badatelských a pedagogických aktivit na FHS UK zaujímá tematizace etnicity z pozic, které její relevantní uchopení prostě neumožňují, tedy z pozic etnologie předrevolučního formátu (s řadou nepodstatných kosmetických úprav) dominantní či naopak spíše marginální pozici, přítomnost daného výkladového paradigmatu a jeho zastánců, resp. podpora, jíž se těší v rámci dané instituce, v důsledku znamená, že na FHS UK se (v daném ohledu) pěstují konceptuálně

²⁶ Kromě tohoto proudu se tematika etnicity objevuje jako příklad či doplňkové téma i v řadě jiných kurzů/projektů/grantů etc. na FHS UK. Uvedené výrazy zájmu o etnicitu je ovšem jednak těžké identifikovat, a jednak je v typickém případě bezmála nemožné dobrat se konceptuálních pozic, ve kterých je v tom kterém případě daná tematika uchopována.

²⁷ K dané otázce srov. Lozoviuk (ed. 2012).

²⁸ Netýká se samozřejmě jejich přímých účastníků.

a epistemologicky vzájemně na sebe nepřevoditelné diskurzy: diskurs „etnologický“ a „antropologický“. To, řekne si možná leckterý čtenář, nemusí vadit. Jenže může. Západní antropologie se na konceptuální rovině konstituovala jako programová opozice primordialismu a esencialismu, které jsou ovšem „etnologické“ výkladové pozici vlastní. Z perspektivy „antropologů“ se tedy nejedná pouze o diskurzy vzájemně nepřevoditelné, ale o diskurzy *vzájemně se vylučující a popírající*. Naopak „etnologové“ – jak jsme naznačili výše – považují a deklarují „antropologickou“ výkladovou linii za jednu z poloh *svého vlastního* paradigmatu („je to jedno a to samé“, resp. „antropologie je etnologie“). Vztah těchto dvou výkladových schémat je tedy výrazně nevyrovnaný, kdy zatímco „etnologická“ strana může z dané koexistence v principu pouze získat, strana „antropologická“ může naopak pouze ztratit – a také ztratí. Nevyhnutelná soustavná kontaminace „antropologických“ pozic „etnologickými“ výkladovými schématy (především v rámci výuky), coby důsledek vzájemného soužití, se tak děje na úkor strany „antropologické“.

6. ZÁVĚREM

V rytmu střídavého rýmu (ABAB) jsme se pokusili nastínit situaci sociokulturní antropologie a studia etnicity nejprve v ČR obecně, následně pak konkrétně na Fakultě humanitních studií UK v Praze. Ukázali jsme si, že použijeme-li ke srovnání či jako měřítko situaci na západ od našich hranic, není to ani v případě antropologie, ani etnicity, ani na rovině celotuzemské, ani na rovině FHS, jak se říká, žádná sláva. Ukázalo se rovněž, že i přes řadu rozdílů a specifik stojí za uvedeným stavem na obou rovinách také některé shodné strukturální faktory, které uvedený stav podle všeho způsobují. Důsledkem vlivu těchto faktorů je přitom, máme za to, mj. také na straně jedné neexistence „antropologické školy“ na FHS, jakož i na straně druhé, neexistence (sociokulturní) antropologie v ČR vůbec. Vzhledem k provázanosti sociokulturní antropologie a studia etnicity, které v mnoha ohledech představují spojitě nádoby, je pak uvedený závěr *mutatis mutandis* platný i pro zkoumání etnicity na obou uvedených úrovních.

POUŽITÉ ZDROJE

LITERATURA

- BANKS, Marcus (1999): *Ethnicity: anthropological constructions*. London: Routledge.
- BARNES, John A. (1973): Genetrix: Genitor: Nature: Culture? In: Goody, Jack (ed.): *The Character of Kinship*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 61–73.
- BENEDICTOVÁ, Ruth (1999): *Kulturní vzorce*. Praha: Argo.
- BENEDICTOVÁ, Ruth (2013): *Chryzantéma a meč: vzorce japonské kultury*. Praha: Malvern.
- BITTNEROVÁ, Dana a MORAVCOVÁ, Mirjam (2010): *Etnické komunity. Elity. Instituce. Stát*. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- BITTNEROVÁ, Dana a MORAVCOVÁ, Mirjam (2013): *Etnické komunity. Kontinuita kulturní reprodukce*. Praha: FHS UK v Praze.

- BITTNEROVÁ, Dana a MORAVCOVÁ, Mirjam (eds.) (2008): *Etnické komunity v kulturním kontextu*. Praha: ERMAT.
- BROMLEJ, Julian Vladimirovič (1980): *Etnos a etnografia*. Bratislava: Veda.
- BROMLEY, Julian a KOZLOV, Viktor (1989): The Theory of Ethnos and Ethnic Processes in Soviet Social Sciences. *Comparative Studies in Society and History* 3/1989, s. 425–438.
- BROMLEY, Yulian (1974): The term “ethnos” and its definition. In: Bromley, Yulian (ed.): *Soviet Ethnology and Anthropology Today*. The Hague: Mouton, s. 55–72.
- BROMLEY, Yulian (1978): On the Typology of Ethnic Communities. In: The Study of Ethnicity: An Overview. In: Holloman, Regina a Arutiunov, Serghei A. (eds.): *Perspectives on Ethnicity*. The Hague: Mouton, s. 15–21.
- BROMLEY, Yulian (1984): *Theoretical Ethnography*. Moscow: General Editorial Board for Foreign Publications “Nauka” Publishers.
- BROUČEK, Stanislav (1988): Etnicita, etnikum, etnosociální organismus. *Český lid* 3/1988, s. 171–174.
- BUDIL, Ivo T. (2003): *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton.
- BUDIL, Ivo T., BLAŽEK, Vladimír a SLÁDEK, Vladimír (eds.) (2005): *Dějiny, rasa a kultura. Sborník příspěvků z interdisciplinárního symposia o problematice lidských ras*. Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové.
- BUDILOVÁ, Lenka (2007): Studium příbuzenství v antropologickém kontextu. *Přehledové studie* 07/01 (<http://www.antropologie.org/publikace/prehledove-studie/44-prehledove-studie/152-studium-pibuzenstvi-v-antropologickem-kontextu>, 10. 2. 2015).
- CORETH, Emerich (1994): *Co je člověk? Základy filozofické antropologie*. Praha: Kalich.
- DUBOVICKÝ, Ivan (1996): Etnicita a chicagská sociologická škola (Příspěvek k počátkům studia etnicity). *Český lid* 83/1996, s. 53–73.
- ERIKSEN, Thomas H. (2006): *Antropologie multikulturních společností. Rozumět identitě*. Praha: Triton.
- ERIKSEN, Thomas H. (2008): *Sociální antropologie. Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál.
- ERIKSEN, Thomas H. (2012): *Etnicita a nacionalismus*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- FETTER, Vojtěch, PROKOPEC, Miroslav, SUCHÝ, Jaroslav a TITLBACHOVÁ, Svatava (1967): *Antropologie*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- GEHLEN, Arnold (1997): *Der Mensch: seine Natur und seine Stellung in der Welt*. Wiesbaden: Quelle & Meyer.
- GELLNER, Ernest (1988): Modern Ethnicity. In: Gellner, Ernest (ed.): *State and society in Soviet thought*. Oxford: Basil Blackwell, s. 115–136.
- HALBICH, Marek (2010): Přemysl Mácha ed. (2009): Lighting the Bonfire, Rebuilding the Pyramid. Case Studies in Identity, Ethnicity and Nationalism in Indigenous Communities in Mexico, Ostrava: Ostravská univerzita [recenze]. *Lidé města* 2/2010 (<http://lidemesta.cz/old/index.php?id=711>, 10. 2. 2015).
- HIRT, Tomáš (2004): Romská etnická komunita jako politický projekt: kritická reflexe. In: Jakoubek, Marek a Hirt, Tomáš (eds.): *Romové – kulturologické etudy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 71–89.
- HOLLOMAN, Regina E. (1978): The Study of Ethnicity: An Overview. In: Holloman, Regina a Arutiunov, Serghei A. (eds.): *Perspectives on Ethnicity*. The Hague: Mouton Publishers, s. 3–9.

- HOLÝ, Ladislav (1991): Sociální antropologie. In: Jeřábek, Richard, Kandert, Josef, Moravcová, Mirjam a Holý, Ladislav: Etnologie bez ideologie (... a co dál?). *Umění a řemesla* 1–2/1991, s. 5–7.
- HOLÝ, Ladislav (1996a): *Anthropological Perspectives On Kinship (Anthropology, Culture and Society)*. London and Chicago: Pluto Press.
- HOLY, Ladislav (1996b): *The Little Czech and the Great Czech Nation: National Identity and the Post-Communist Social Transformation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HOLÝ, Ladislav (2001): *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- HORSKÝ, Jan (2009): *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním. Úvahy o povaze, postupech a mezích historické vědy*. Praha: Argo.
- HROCH, Miroslav (1985): *Social Preconditions of National Revival in Europe. A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- HUBINGER, Václav (1988): Etnos a etnikum. *Český lid* 4/1988, s. 43–50.
- HUBINGER, Václav (1992): Sociální antropologie? Neznám. *Metropolitní Telegraf* 29. 8. 1992: 32 a 5. 9. 1992: viii.
- CHORVÁTHOVÁ, Lubica (1992): Rozhovor s profesorem Ernestom Gellnerem. *Slovenský národopis* 3/1992, s. 304–309.
- JAKOUBEK, Marek (2011): Doslov. In: Eriksen, Thomas Hylland: *Etnicita a nacionalismus*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 323–337.
- JAKOUBEK, Marek (2012): Antropologie mezi pozitivizmem a konstruktivismem aneb Krátký diskurz na téma jedné věty Ivy Heroldové. *Dějiny – teorie – kritika* 1/2012, s. 69–100.
- JAKOUBEK, Marek (2015): *Teorie etnicity. Čítanka textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (v tisku).
- JAKOUBEK, Marek a BUDILOVÁ, Lenka (2004): (Lokální) romské komunity – dekompozice pojmu (na příkladu lokality České Kamenice). In: Budil, Ivo T. a Horáková, Z. (eds.): *Antropologické symposium III. Plzeň 2. 9.–3. 9. 2004*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 118–137.
- KANDERT, Josef (2002): Poznámky k dějinám národopisu/etnografie v českých zemích: soupeření „etnografie“ s „etnologii“. In: Holubová, Markéta, Petránová, Lydia a Woitsch, Jiří (eds.): *Česká etnologie 2000 (Praha, vila Lanna 25.–26. října 2000)*. Praha: Etnologický ústav AVČR, s. 157–178.
- KEESING, Roger M. (1975): *Kin Groups and Social Structure*. New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc.
- KOKAISL, Petr (2008): *Základy antropologie*. Praha: Provozní ekonomická fakulta ČZU.
- LAL, Barbara B. (1983): Perspectives on ethnicity: Old wine in new bottles. *Ethnic and Racial Studies*, roč. 6, č. 2, s. 154–173.
- LAL, Barbara B. (1990): *The romance of culture in an urban civilization: Robert E. Park on race and ethnic relations in cities*. London: New York: Routledge.
- LÉVI-STRAUSS, Claude (1996): *Myšlení přírodních národů*. Praha: Dauphin.
- LOZOVIUK, Petr (1998): *Proměny identity. Problematika „etnické indiference“ a její reflexe v etnologii*. Nепublikovaný rukopis.
- LOZOVIUK, Petr (ed.) (2012): *Etnicita a nacionalismus v diskurzu 20. století: příspěvek intelektuálů z českých zemí ke studiu kolektivních identit*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

- MALINA, Jaroslav a kol. (2009): *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.
- MALINOWSKI, Bronislaw (2007): *Sex a represe v divošské společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- MAREK, Jakub (2007): Lidské určení jako problém definice člověka ve filosofické antropologii. *Lidé města* 2-3/2007, s. 27–39.
- MEADOVÁ, Margaret (2011): *Pohlaví a temperament u tří primitivních společností*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- NEŠPOR, Zdeněk R. (2014): Konceptualizace obecné antropologie v českém akademickém prostředí. In: Horský, Jan, Hroníková, Linda, Marco Stella a kol.: *Natura et cultura I. Antropologická bádání mezi empirií a interpretací*. Praha: Togga, s. 251–260.
- NEŠPOR, Zdeněk R. a JAKOUBEK, Marek (2004): Co je a co není kulturní/sociální antropologie? Námět k diskusi. *Český lid* 1/2004, s. 53–79.
- NEŠPOR, Zdeněk R. a JAKOUBEK, Marek (2006): Co je a co není kulturní/sociální antropologie po dvou letech. Závěr diskuse. *Český lid* 1/2006, s. 71–85.
- SCHELER, Max (1968): *Místo člověka v kosmu*. Praha: Academia.
- SCHNEIDER, David M. (1980): *American kinship: A Cultural Account*. Chicago: University of Chicago Press.
- SCHNEIDER, David M. (2007): *A Critique of the Study of Kinship*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- SKALNÍK, Petr (2002): Politika sociální antropologie na české akademické scéně po roce 1989. Zpráva pozorujícího účastníka. *Sociologický časopis* 1/2002, s. 101–115.
- SKALNÍK, Petr (2005): Lze z národopisu udělat antropologii? O jedné zdánlivě marné snaze v Čechách. *AntropoWebzin* 3/2005 (<http://antropologie.zcu.cz/lze-z-narodopisu-udelat-antropologii-o-jedne-z>, 10. 2. 2015).
- SOKOL, Jan (2002): *Filosofická antropologie. Člověk jako osoba*. Praha: Portál.
- SOUKUP, Martin (2009): *Základy kulturní antropologie*. Praha: Akademie veřejné správy.
- SOUKUP, Václav (2011): *Antropologie. Teorie člověka a kultury*. Praha: Portál.
- SOUKUPOVÁ, Blanka a kol. (2011): *Úvod do antropologie etnických menšin: Vybrané texty přednášek magisterského kurzu Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze*. Praha: Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.
- TURNER, Viktor W. (2005): *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press.
- UHEREK, Zdeněk (2002): Historie etnologie nejen podle T. S. Kuhna: minulost, současnost a oddělení etnických studií. In: Holubová, Markéta, Petrářová, Lydia a Woitsch, Jiří, (eds.): *Česká etnologie 2000 (Praha, vila Lanna 25.–26. října 2000)*. Praha: Etnologický ústav AVČR, s. 129–156.
- VASILJEV, Ivo (1988): Etnikum, etnické společenství, etnická skupina. *Český lid* 4/1988, s. 169–171.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- CASA (Česká asociace pro sociální antropologii), <http://www.casaonline.cz>, 11. 2. 2015.
- Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy: *Mgr. Obecná antropologie – integrální studium člověka*, <http://fhs.cuni.cz/FHS-45.html>, 11. 2. 2015.
- Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy: *P18 Fenomenologie a sémiotika*, <http://fhs.cuni.cz/FHS-635.html>, 11. 2. 2015.

Katedra obecné antropologie, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze: *Pro uchazeče*, http://www.fhs.cuni.cz/antropologie/pro_uchazece/index.php, 11. 2. 2015.

Univerzita Karlova: *Česká společnost a etnické skupiny – YBAKA07LI*, <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=predmet&kod=YBAKA07LI>, 11. 2. 2015.

Univerzita Karlova: *Četba k etnickým menšinám: etnické komunity v ČR – YBA134*, <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=predmet&kod=YBA134>, 11. 2. 2015.

Univerzita Karlova: *Etnokulturní vývoj Romů – YBAKA51LI*, <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=predmet&kod=YBAKA51LI>, 11. 2. 2015.

Wikipedie (otevřená encyklopedie): *Fyzická antropologie*, http://cs.wikipedia.org/wiki/Fyzick%C3%A1_antropologie, 11. 2. 2015.

SUMMARY

The goal of this study is to create a framework inventory of two areas – anthropological discourse on one hand and the study of ethnicity on the other. In both cases, focus will be placed on two areas: 1) the Czech Republic and 2) activities of the Faculty of Humanities of the Charles University in Prague. From a formal viewpoint, an ABAB model is used for presentation, just as it is in rhyme – first the situation of socio-cultural anthropology is analyzed in the Czech Republic in general, then we focus on the study of ethnicity in the same position. Subsequently, the topic of anthropology at FH CU is focused on as a topic, and then the study of ethnicity in greater detail in terms of this institution.

In the world west of our borders, this tandem focus – anthropology and the study of ethnicity – is a relatively established constellation. Aside from the early period when the study of ethnicity was ruled by sociological research, the 1960s gave way to the leading role of anthropological study in this area. Anthropologists and their work thus marked the global blossoming of this area of study, and anthropology has managed to maintain its role in this area to this day. Contrary to the close connection between anthropology and ethnicity elsewhere in the western world, the situation in the Czech Republic is still much different, as the studies of ethnicity and anthropology are still finding connections with one another (and searching for their own essence in the process). By using a number of examples, we will show that the ranks of the Czech anthropology camp do not even possess a general agreement in the question of defining discourse (its borders, history, etc.), which should be defined by such an academic community. This fact even raises questions about the existence of the Czech anthropological community in general.

Pertaining to the study of ethnicity in the Czech Republic, we can at present identify two main threads of characterizing ethnicity: 1) “ethnologically”, which is based on positions of pre-revolution ethnicity/ethnography and 2) “anthropologically”, which share the basic position with (primarily) western-style socio-cultural anthropology. Both lines, however, are principally different – they support different paradigms defined by different key texts, such as those concerning general epistemology. This fact can be generalized, leading us to the conclusion that ethnology and socio-cultural anthropology in the Czech Republic represent two differing discourses that should not in the interest of their uniqueness be interchanged. We may also add that although a number of positions of the ethnological expository paradigm have certain validity, it is honest and in fact wholly unavoidable to admit that, in regards to the primordialistic essence of these corresponding theories of ethnicity, in close combination with (not only) Marxist evolutionism, these discourses may appear in principle only as the subject of analysis and not as the basis of it.

With this in mind, the study reaches the conclusion that, if we use the situation in the west for comparison or as a degree of measurement, this situation is in fact in quite pathetic shape on both a national Czech level and in terms of the Faculty of Humanities. It is also clear in this paper that, despite a number of differences and specific qualities, some structural factors are also the cause of this state of affairs on both levels. The result of the influence of these factors is on one hand the non-existence of a “school of

anthropology” at the Faculty of Humanities and on the other the non-existence of (socio-cultural) anthropology in the Czech Republic in general. In light of the connectedness of socio-cultural anthropology and the study of ethnicity while considering their respective differences, this conclusion is valid also for the research of ethnicity on both given levels.